

פתגמים ואמרות מר' מענדל

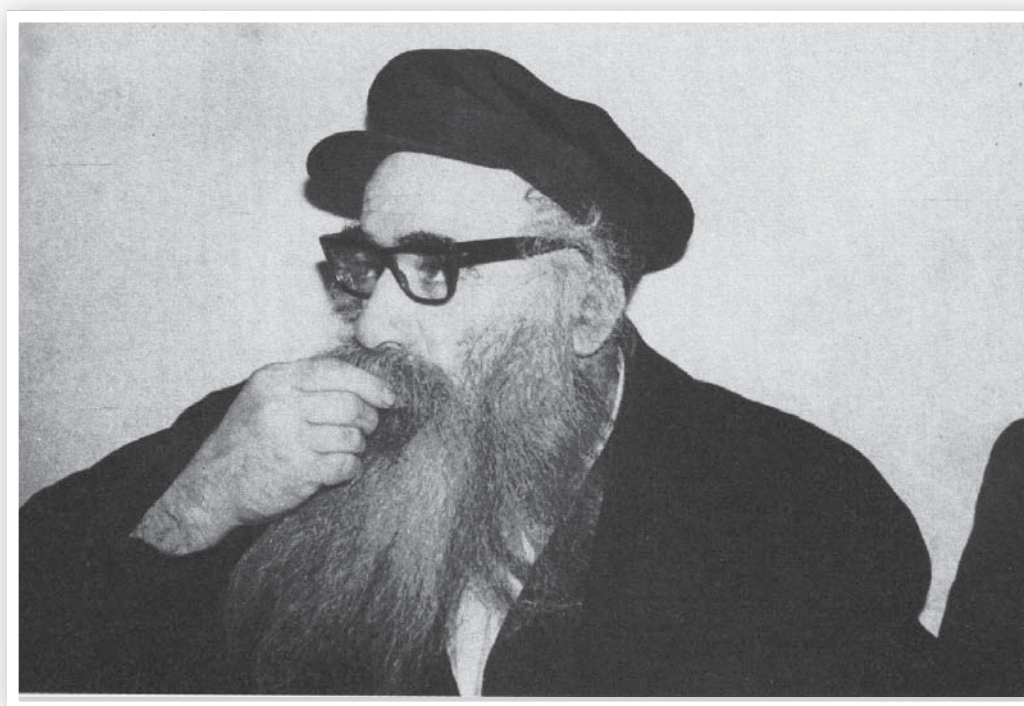
**עונג גדול, היו לי הביקורים אצל ר' מענדל פוטרפס,
ויכולתי לשוחח איתו שעות על גבי שעות. כל ביקור כזה
היה התוועדות חסידית פנימית וחמימה, רק בלי 'משקה'.
באותם ביקורים שמעתי ממנו פתגמים, סיפורים ואמרות
מלאי תוכן, שנחרתו בזכרוני עד היום הזה.**

מאז הגיע ר' מענדל לסמרקנד, בח"י אלול תשכ"ב, ועד נסיעתו לארץ הקודש באמצע
חורף תשכ"ד, זכיתי להתוועד שעות ארוכות עם ר' מענדל. אחת לשבועיים הייתי מגיע
לבקרו, והיינו יושבים להתוועדות "אחד על אחד", משך שעות ארוכות. השעות הללו
שמורות בזכרוני עד היום, כעונג רוחני צרוף.

באישיותו של ר' מענדל היה שילוב נדיר של כמה תכונות - הוא היה איש טוב וחסד
בעצם מהותו, ויחד עם זאת היה איש אמת וקבלת-עול. הוא לא סבל בליטות, וביטויים
חיצוניים היו מאוסים אצלו.

אחד האברכים בסמרקנד היה מהדר במצוות, אך זה היה ניכר עליו ותמיד היה נראה
מאוד מתוח. פעם אמר עליו ר' מענדל: זה שהוא "פרום" [= אדוק], זה טוב, אבל הוא יותר
מידי 'רעליגעז' [=דתי בשפה הרוסית], וביטא זאת בהבעה של מיאוס. הוא אמר שכאשר
הפרומקייט ניכרת בחיצוניות, זה מריח לא טוב...

ר' מענדל עצמו היה דוגמא חיה למה שהוא דרש מאחרים. הוא היה חסיד פנימי בעצם
מהותו. למרות שהיה בעל מסירות נפש, מהדר במצוות, ופועל על מדותיו באתכפייא וכו'

הרה"ח ר' מענדל פטרפס

- תמיד החזיק את עצמו ליהודי פשוט. פעם אמר לי על עצמו: האם אני חסיד? אני רק משחק תפקיד של חסיד, אבל לאחר שנים רבות של משחק - אני כבר לא יכול אחרת...
רק כאשר היינו שומעים את אמרותיו ופתגמיו, היינו יכולים להבחין בין השיטין בדרך האמת וקבלת העול הנפלאה שלו. גם כאשר היה מתפלל, היה אפשר להרגיש את דביקותו בכל מילה, והוא היה נראה 'ציור' של חסיד בעיצומה של עבודת התפילה.

מהותו של חסיד - קבלת עול

כאשר היה מדבר איתי על חשיבות קבלת עול, היה נוזף בי קשות על העדר קבלת העול, ותמיד סיים: איך הרבי מגדיר שם ביומן (כך הוא קרא לספר 'היום יום') את מהותו של חסיד? - "יודע מהות עצמו. . . וחסרונות עצמו". ומדגיש בהדגשה חזקה: **"ומרבה במשמעת בדרך קבלת עול!"**. והיה חוזר שוב ושוב על סיום המשפט **"ומרבה במשמעת בדרך קבלת עול! אתה שומע הילקה?!"**

כאשר היה מוכיח בהתוועדות, לא הוציא את עצמו מהכלל, ולעיתים קרובות היה מספר איך שגם הוא צריך להשתפר בנושאים המדוברים.

באחד מביקוריי בביתו, דיבר איתי ר' מענדל על חשיבות קבלת-עול, ולפתע עיקם את אפו ואמר בטון של ביקורת-עצמית: אה... כשאין קבלת עול... למה אין לי קבלת עול?...

והמשיך ואמר: הנה, ר' בערל יפה (חסיד ליובאוויטש שהתגורר בסמרקנד, והיה ידוע כדייקן גדול בסיפורי חסידים), ביקש ממני לשמוע את סיפורי, ואני לא רציתי. חשבתי לעצמי: חבל לאבד את זמני לשמיעת סיפורים ממנו.

פעם תפס אותי ר' בערל והכריח אותי לשמוע סיפור. לאחר ששמעתי ממנו את הסיפור הבנתי כמה אפשר להפסיד כאשר לא נשמעים לחסידים מבוגרים יותר. הרי ר' בערל יפה הוא 'א ליובאוויטש חסיד', יותר מבוגר ממני, ומדוע לא רציתי לשמוע אותו? איפוא ה'קבלת עול' שלי?!

וסיפר לי את הסיפור ששמע מר' בערל יפה:

אברך נשוי, אב לשני ילדים, גויס לצבא הרוסי ושירת בדווינסק. לאחר שלוש שנים הכיר שם בחורה צעירה והיה מסתובב איתה. אחד מיהודי דווינסק, שהיה לו קשר קרוב עם האברך, ולביתו היו מגיעים כל המכתבים עבור האברך, החליט לעדכן על כך את משפחתו של האברך.

בינתיים נודע לאותו יהודי כי יש לצעירה דוד באמריקה, וכי האברך מתכנן לנסוע איתה לאמריקה. הוא מיהר לעדכן בכך את משפחת האברך, וכתב להם שאם לא יעשו משהו כדי לעצור אותו, הרי אשת האברך תשאר עגונה לכל ימי חי'.

חותנו של האברך התחלחל לשמע הבשורה הרעה, ומיהר לנסוע אל הרבי הרש"ב, כשהוא לוקח עמו את המכתבים שקיבל מדווינסק.

כשנכנס ליחידות סיפר אל הרבי על האירוע, אמר לו הרבי: "עם חייל קורה כאלה דברים. כאשר הוא יסיים את השירות הצבאי, הוא יחזור לביתו".

אמר החותן לרבי: הרי כותבים לי כך וכך.

הרבי הרגיע אתו שוב, וחזר על דבריו שעם חייל קורה כאלה דברים, אבל לאחר שיסיים את הצבא, הוא ישוב לביתו.

החותן, שלא הצליח להרגע, הניח את המכתבים שקיבל לפני הרבי, ואמר בסערת רגשות: "רבי, ראו מה שכותבים..."

הרבי הדף את המכתבים משולחנו, ואמר: "אינני אוהב לקרא מכתבים זרים. אמרתי לך: כשיסיים את השירות הצבאי, יבוא לביתו".

מה היה הסוף? האברך החליף את בגדיו הצבאיים לבגדים אזרחיים, ונסע יחד עם הצעירה ברכבת לאודסה, שם רכשו כרטיסים לאונויה שמפליגה לארצות הברית, ושניהם עלו על האונויה. כעבור יום או יומיים, הבין האברך שאם ימשיך במסעו לא יראה שוב את משפחתו לעולם. לפתע החלו להציף את לבו געגועים עזים לאשתו וילדיו, עד שלא יכול היה לסבול יותר. הוא לא שיתף את הצעירה ברגשותיו הגואים, וכאשר עגנה האונויה באחת התחנות בדרך, ירד לרציף ולא חזר לאנויה. לאחר שהאונויה עם הצעירה הפליגה לכיוון ארצות הברית, עלה האברך על אונויה לכיוון אודסה, ומשם חזר ברכבת לעבודתו

הצבאית בדווינסק. מפקדיו הענישו אותו על בריחתו ושלחו אותו לשבועיים במחבוש. וכפי שצפה הרבי הרש"ב, לאחר שסיים את שירותו הצבאי חזר לאשתו וילדיו, ונשאר יהודי שומר תורה ומצוות כל ימיו.

ר' מענדל הפיק שני לקחים מסיפור זה: א. אצל חייל קורה לפעמים שהוא 'נופל', אבל צריכים לדעת שהוא יחזור, ולא להתייאש ממנו. ב. לא להסתכל במכתבים זרים.

פעם כאשר דיבר ר' מענדל בהתוועדויות על ענייני אתכפיא, שתורת החסידות דורשת, אמר בביקורת על עצמו: הלוואי ויהיה לנו קבלת עול לאיתכפיא במה שהרופא אומר... כלומר, שאיננו אוחזים אפילו בכזאת דרגא פשוטה של קבלת עול.

לעז יש זקן, ולך יש זקן...

באחת ההתוועדויות, אמר ר' מענדל לאבי, בסגנונו המיוחד: אברמ'ל, אתה נהיית בעה"ב מושלם. יש לך בית, עז, כלב, ועכשיו קיבלת גם 'גוטער איד' בבית... ואם תאמר: איזה 'גוטער איד' אנוכי? הרי גוף גדול יש לי, זקן רחב יש לי, ומה חסר עוד? וצחק בקול.

אחר-כך הוסיף ואמר: היל'קה, אתה יודע שבצ'רנוביץ' רצו לתת לי פתקאות, וכמה שהסברתי להם שאינני רבי ואינני 'גוטער איד', היו מגיעים שוב ושוב. רק כשגירשתי אותם במילים חריפות הבינו שאינני 'גוטער איד' ועזבוני לנפשי.

חשבתי לעצמי, שבגלל שר' מענדל בטבעו הוא 'איש חי' ו'מרה לבנה' - הוא הצליח לשרוד את הצרות ויסורים שעברו עליו.

פעם אמר לי ר' מענדל: היל'קה, אתה הרי בן עשרים ושתיים ואתה נראה כמו נער. כנראה שככה תישאר אפילו כשתהיה בגיל שבעים. וצחק ואמר: כך גם המשפיע שלי ר' לייזר צ'צ'ערסקי אמר לי פעם, מענדל אתה נער, וגם כשתהיה בן שבעים שנה תישאר להיות נער.

בערקע מישולבין, בן אחותי, היה ילד פיקח וחרף. כשהיה כבן שלוש שנים בערך, ניגש לר' מענדל, ואמר בנאיביות ילדותית: ר' מענדל, תסתכל: לעז שלנו יש זקן, ולך יש זקן... אימרה זו סיפקה לר' מענדל נושא להתוועדויות לזמן רב... לכולנו יש זקן, אז מה ההבדל בינינו לבין העז. הוא היה מאריך בהתוועדות, שצריך שנהיה מלאי תוכן, כי אחרת נהיה דומים לכל העזים...

וויכוח חריף בין ר' משה לר' מענדל

ר' משה ניסילבין לא קיבל במהרה את אופן ההתוועדות של ר' מענדל. הוא מאוד העריך את ר' מענדל כחסיד. במשך כל ההתוועדות, ר' משה ישב והסתכל על ר' מענדל בעיניים ביקורתיות. קרה לפעמים כאשר ר' מענדל רצה לומר אימרה מסויימת, היה פונה

לר' משה ושואל: נו משה, גם זה ליצנות?... ר' משה לא היה עונה כלום, רק מסתכל בעיניו של ר' מענדל, ומחייך...

באחת ההתוועדויות פנה ר' מענדל אל ר' משה ואמר: אני רוצה לספר סיפור, אבל אני ירא שתאמר שוב שזה ליצנות. מה אעשה?

אמר לו ר' משה: אם כך - אל תספר!

חלפו דקות אחדות, ושוב פנה אליו ר' מענדל, ואמר: זה סיפור עם מסר מאוד חשוב, ואני רוצה לספר אותו.

חייך ר' משה ואמר לו: אף על פי כן, תתאפק!

בסופו של דבר לא יכל ר' מענדל לעצור בעצמו, ואמר: אין לי ברירה, אני מוכרח לספר:

וזה היה הסיפור: יהודי אחד האריך מאוד בסדר "כפרות", עד שכאשר החל לסובב את התרנגול על ראשו ואמר "זה חליפת", עשה לו התרנגול על הראש... מה הוא צריך לעשות?

ר' משה לא הצליח להסתיר את חיוכו, והביט על ר' מענדל בביקור כמצפה לשמוע את ההמשך.

המשיך ר' מענדל: אין הרבה מה לעשות. צריך לנגב, ולהמשיך הלאה...

וביאר ר' מענדל: כאשר חסיד נמצא באמצע עבודת התפילה, והגיע לדרגות עליונות, ופתאום באמצע עבודה, נופלים לו מחשבות זרות, "התרנגול עשה לו על הראש", עליו לדעת שאין טעם להלחם כעת עם היצר הרע. צריך פשוט "לנגב", להסיר דעתו בלי התפעלות, ולהמשיך הלאה...

בשעות הלילה המאוחרות, אחרי שרובם ככולם עזבו את ההתוועדות, והנשארים נרדמו, רק אז התחיל ר' משה להתוועד לבדו עם ר' מענדל. ר' משה היה טוען: הרי הבחורים שותים בצמא כל דיבור ודיבור שיוצא מפיו ואתה צריך לדרוש עבודה בפועל. לו היית דורש מהם אהבה ויראה - הרי הם היו מגיעים לזה. הרי הם 'כלים' לזה, ואתה פוטר אותם עם אמרות, פתגמים ומליצות...

ר' מענדל לא אמר מאומה. הוא לא הצטדק, אלא רק ישב ושתק. אחר-כך פנה לר' משה ואמר: מה אתה רוצה ממני? אתה רוצה לעשות חמאה מיוגורט?

חשבתי לעצמי: זהו ביטול אמיתי של חסיד. ודווקא בנקודה זו ראיתי את הגדלות האמתית שלו: הוא הרי היה הרבה יותר מבוגר מר' משה, אבל למרות זאת לא ביטל את דבריו, ואדרבא...

שמעתי שפעם התוועד ר' פנחס רייזעס, אחד מגדולי חסידי רבינו הזקן, ונכח שם צעיר חוצפן (תמיד היו חוצפנים...) שקם והעיר לר' פנחס על איזה חסרון בהנהגתו. ר'

פנחס לא ניסה להתחמק מהביקורת, אבל אמר לאותו צעיר: אם תמיד תחפש חסרונות אצל אחרים - לא תוכל לתקן את עצמך, ותרד מטה מטה...

באחת ההתוועדות התפתחה ביניהם שיחה ידידותית חריפה, ור' משה נזף בר' מענדל: מדוע אתה שואף לעזוב את רוסיה, הרי שם יש הרבה כמוך, וכאן אתה יחיד, ותהיה חסר כאן, מאוד צריכים אותך כאן. אתה תוכל לפעול כל כך הרבה וכו' וכו'. חרה לו לר' מענדל וענה לו: משה, חסר לך הרגש הזולת... הרי אני אסיר, ונמצא בפחד תמידי קרוב לעשרים שנה, ומה אתה רוצה ממני?

כשטענו לר' משה: מה אתה חושב על אחרים? הרי יש לך ילדים משלך והם הפקר אצלך?! השיב ר' משה: אם אוכל לפעול עם חמשה אחרים, מה לי השלושה ילדים שלי... הרי כולם הם 'שלנו'. בשביל הילדים שלי אני דואג בעיקר שהם יהיו יראי שמים.

תן לו כבוד, העיקר שישב וילמד

בישיבתנו, היה בחור אחד מוכשר שידע ללמוד מצויין, ובעת ההתוועדויות היה ר' מענדל מעניק לו יחס מיוחד. כשהיו צריכים לקרוא לו, היה אומר: היכן הוא הבחור הגאון עם הראש המבריק, זה שיודע הכל... פעם אמרתי לר' מענדל: הרי אותו בחור בין כך בעל-גאווה, ומדוע אתה מוסיף לו עוד ישות? ר' מענדל כיוון את גבות עיניו, כפי שעשה תמיד כשרצה לתת 'חלק', ואמר: שוטה שכמוך, אכפת לך מהכבוד שלו? תן לו כבוד כמה שיותר, ובלבד שישב וילמד עוד יותר...

מה שאמרתי לר' מענדל בהיותי בגילופין...

אחת ההתוועדויות היותר זכורות לי, היא התוועדות י"ב תמוז שהתקיימה בביתו של ר' משה ניסילביץ'. באופן כללי נזהרנו מאוד כאשר הזמנו אברכים להתוועדות. לא על כל אחד סמכנו. אבל לפעמים יצאנו מההגבלות, וכך היה גם באותה התוועדות, שהייתה רבת משתתפים ונמשכה עד אור הבוקר.

באותה התוועדות חשבתי לעצמי מדוע בשבת מברכים אנו בהתרוממות הנפש יותר מאשר בהתוועדות חסידית של יומא דפגרא. זה מאוד חרה לי. לאחר מחשבה בזה, הגעתי למסקנה, שבשבת מברכים עושים קידוש על 'משקה', וזה סוד התרוממות הרוח. מכיוון שכך, החלטתי שאעשה 'קידוש' גם כעת, ואכן ה'משקה' פעל את פעולתו... באותה התוועדות השתתף גם ר' מיכל ווישצקי, בנו של ר' משה, שהתגורר באותן שנים בטשקנט, אך היה מגיע מפעם לפעם לסמרקנד, כדי להתוועד עם ר' מענדל. אני הייתי בידידות מאוד טובה איתו, ואהבתי את המזג הטוב והחיוך הנחמד שלו.

באותה התוועדות ניגש אלי ר' מיכל ואמר: היל'קה, לך יש חוצפה גדולה כזאת, שכאשר

אתה לוקח 'משקה', אתה יוצא מכל ההגבלות ומתבטא על ר' מענדל במילים חריפות. והגם שחסידיים מתבטאים לפעמים במילים כאלה אחד על השני בעת התוועדויות, אבל מי אתה כלפי ר' מענדל?... האמת, שלא זכרתי שהשתמשתי פעם במילים כאלה בהקשר לר' מענדל, וחלילה לי מעשות כדבר הזה. הכחשתי לחלוטין, ואמרת לי לר' מיכל שלא ייתכן שאומר כך על ר' מענדל.

מסתבר שאחרי 'משקה' הכל יכול להיות. וכך, כאשר הייתי בגילופין אחרי 'קידוש' וכמה לגימות הגונות של 'לחיים', עמדתי מול ר' מענדל. הוא ישב בראש השולחן ואני עמדתי מולו מהעבר השני של השולחנות. גם הוא היה כבר לאחר משקה, ואמרנו 'לחיים' אחד לשני, והבטנו ארוכות אחד בשני. לא התקנו את מבטנו. הרגשתי במבטו הפנימי והפיקחי, את אהבת ישראל היוקדת של ר' מענדל זורמת מעיניו האדמדמות ישירות ללבי. קשה היה לי באותם רגעים, למצוא מילים נכונות לבטא את אהבתי ורגשותי אליו, ופתאום אני שומע את עצמי צועק אליו מעבר לשולחן מתוך דמעות של אהבה: מענדל'ה... אוי, מענדל'ה. אוי, זזא... ררא... זזע... ואני ממשיך ואומר: אוי...

ר' מיכל, שישב בקצה השני של השולחן ושמע אותי מתבטא כך על ר' מענדל, אמר: הנה אתה שוב... אני כבר אתן לך מנה אחת אפיים. בשמעתי זאת, ומכיוון שהכרתי את ידיו של ר' מיכל, דילגתי במהירות מעל השולחנות ונדחפתי ליד ר' מענדל כי היה מאוד צפוף, ואמרתי לו: מיכה'לה "יהרוג" אותי בגלל שאמרתי לך... ר' מענדל בראותו את המראה הזה, חיבק אותי בצוואר וקירב אותי ללבו, תוך שהוא מרגיע ואומר: אל תדאג, תשב כאן ולא יארע לך מאומה...

לקראת סיום ההתוועדות, בארבע לפנות בוקר, יצא ר' מענדל לחצר לנשום קצת אויר, וראה שם את ר' שמשון כהנא, שוכב על הספסל, חיוור ומקיא את המשקה. ר' מענדל התרכז במבטו עליו, והוציא את אשר על לבו: נו, ברוך ה', 'עם הקרן אנחנו שלמים'.

ר' מענדל נהנה מאוד מסמרקנד

היה נראה שר' מענדל נהנה מאוד מהגירתו לסמרקנד. פעם אמר ר' מענדל, שבעבר היו אומרים שליובאוויטש היא ארץ ישראל של רוסיה. היום אפשר לומר שסמרקנד היא ארץ ישראל של רוסיה.

כאשר הייתי מגיע לר' מענדל, היינו שוחחים ומדברים על ענינים שונים. פעם ששפירתי משהו הוא הפסיק אותי באמצע השיחה, ואמר: שקרן שכמוך, מדוע אתה משקר? אמרתי שאינני מבין איזה שקר יש כאן. ר' מענדל הגיב: לא רק שאתה שקרן, אתה גם שוטה... אתה לא מבין מה שאומרים לך... התכוונתי לומר שאינך אוחז בדרגה המתאימה כדי להתפעל מהדברים אודותם דיברת. ולכן, ה'קאך' שלך, ההתלהבות שלך, היא שקרית. והוסיף ר' מענדל ואמר: שתדע, שהקב"ה והתורה זה אמת. ואין שני 'אמת'.

וסיפר לי: הכרתי יהודי, שכאשר ביקשו ממנו לספר סיפור, היה מספר רק שני

ר' מענדל בהתוועדות בבית כנסת בכפר חב"ד

סיפורים. הסיפור הראשון: פעם נסע הבעש"ט עם תלמידיו, וכאשר ראה אשה שרודפת אחריהם עם גרזן במטרה להרוג את אנשי ה'כת', הורה לעגלון לדרבן את הסוסים. אחר-כך, כשהחסידיים שאלו את הבעש"ט מדוע פחד ממנה, והרי היה יכול להראות מופתים גלויים ממש - ענה להם: מכיוון שהיא התכוונה באמת!

הסיפור השני שהיה אותו יהודי מספר: פעם סיפרו לבעש"ט על יהודי שמתענה מערב שבת לערב שבת, ולומד כל היום. בערב שבת אחרי חצות, בחזרתו מהמקווה הוא יושב על אבן לנוח, וכל העוברים ושבים אומרים לו 'גוט שבת', והוא משיב לכולם. ציווה הבעש"ט שיסירו משם את האבן, וכאשר ההוא הגיע וראה שאין אבן, הוא נפל ומת.

מדוע אותו יהודי סיפר רק שני סיפורים אלו? שאל ר' מענדל, והסביר: כי משני סיפורים אלו אפשר ללמוד מהי 'אמת', ומהו 'שקר'. כאשר האשה בטוחה שהיא מכוונת לאמת, אז אפילו הבעש"ט חשש ממנה. ולאידך, יכול להיות אחד שמתענה מערב שבת עד ערב שבת, ולומד יום ולילה, אבל כאשר כל זה הוא רק בשביל הכבוד, אין כאן ממשות. זה כלום!

והמשיך ר' מענדל להתוועד איתי זמן רב בנושא זה - מהי אמת, ומהו שקר.

ה'אני' צריך להיות בביטול!

פעם, כאשר שוחחנו אודות עסקנות הכלל, דיברנו בעניין שהייתי מעורב בו, ובתוך הדברים הזדמן לי לומר: אני עשיתי כך, ואני אמרתי כך, בהתאם להתנהלות הדברים. ר' מענדל הביט בי במבט מוכיח ואמר: תראה, על כל שתי מילים, אתה אומר **שלוש** פעמים "אני". כך היה בכל פעם שהזכרתי את המילה "אני", ר' מענדל עצר אותי ונזף: שוב פעם 'אני'? תפסיק לומר 'אני'!

התנצלתי לפניו ואמרתי: הרי מדובר עלי, וכדי לספר לך אני מוכרח לומר את המילה 'אני', איך אפשר לספר בלי לומר 'אני'. חייך ר' מענדל ואמר: נכון, לפעמים חייבים לומר 'אני', אבל גם אז - לא צריך שה"אני" יהיה בולט ונרגש. צריך שיהיה בביטול!

רמז משמים

כשר' מענדל הגיע לגיל חמישים וחמש, אמר: הרי זה רמז וקריאה, אומרים לך מלמעלה: נו... כלומר הרי עברו כבר נ"ה שנה מיום הולדתך ומתי תעשה תשובה?

עזרה לאברכים תוך כדי לימוד המאמר

פעם סיפר לי ר' מענדל, שהיה לו שיעור עם ר' אבא פליסקין בלקוטי־תורה, ולעיתים תדירות היה קורה שכאשר היו מתיישבים ללמוד מאמר, הם פתחו את ספר לקוטי־תורה, למדו את התחלת המאמר, ולאחר כמה דקות נזכרו בבעיות של אחד האברכים בקהילה, והחלו לדבר ביניהם כיצד אפשר לסייע לו. אחר־כך נזכרו שהם באמצע המאמר, וחזרו ללמוד. אבל כעבור דקות אחדות נזכרו באברך אחר מאנ"ש, שזקוק אף הוא לעזרה. שוב הפסיקו את הלימוד ובדקו את האפשרויות שעומדות לפניהם לסייע לאותו אברך. וכך התקדמו, כמה דקות במאמר וכמה דקות בנסיונות עזרה וסיוע לזה ולזה, עד שהגיעו לחצי המאמר, וכבר הגיע הזמן לתפילה. "אבל תוך כדי המאמר הצלחנו לעזור ולסייע לכמה וכמה אברכים", ציין ר' מענדל.

למה דוחים בחור מלהתפלל במניין בשבת?

בסמרקנד, הבחורים והאברכים הצעירים היו מתפללים במניין חשאי נודד, שכל שבת או כמה שבתות היה מתקיים בבית אחר. במניין זה התפלל ר' מענדל וגם בחורי הישיבה, שאת קיומם השתדלנו להצניע מאנשי העיר. היו מקרים שהיינו צריכים להחליט החלטות קשות וכואבות:

באחת השבתות, הייתה זו שבת מברכים, התקיים המניין בביתו של אחי בערל. באמצע התפילה נשמעו דפיקות בשער. במקרים כאלה, הייתה האשה הולכת לברר